

Stadens fattiga 2016

Inledning

För ett år sedan publicerades "Stadens fattiga - en rapport om Sveriges Stadsmissioner och fattigdom", ett samarbete mellan landets stadsmissioner och Ersta Sköndal högskola. Via en fattigdomsmatris som samlade in underlag från stadsmissionernas verksamheter kunde forskaren Magnus Karlsson, docent i socialt arbete, presentera ett underlag som blottlade den fattigdom som finns i Sverige. Data har sedan dess fortsättningsvis samlats in, sorterats och analyserats.

Matrisen (se bilaga) redovisar fem olika grupper: EU-medborgare, papperslösa, personer med långvarigt ekonomiskt bistånd, de som fallit utanför systemet och asylsökande, samt fem olika insatser: mat, ekonomiskt stöd, materiellt stöd, myndighetskontakter och inkluderande verksamhet.

- Studien görs i ett sammanhang där det finns anledning att tro att (framför allt den relativa men också den absoluta) fattigdomen ökar i Sverige.
- Det finns tydliga indikationer på att kompositionen av de fattiga grupperna förändras, framför allt genom en ökad internationalisering.
- Det finns empiriska resultat och teoretiska argument för att rollfördelningen mellan stat och civilt samhälle i vissa avseenden håller på att förändras när det gäller insatser för dessa fattiga grupper.
- Det finns en möjlig skillnad mellan det offentliga och det civila samhällets rationaliteter att stödja de diskuterade grupperna; de förra baserar sina insatser på så kallade sociala rättigheter (som framför allt riktas till de egna medborgarna) medan de senare gör insatser utifrån mänskliga rättigheter (som inte är begränsade av medborgarskap). Dessa rationaliteter kompliceras dock i och med en förändrad rollfördelning.
- Den empiriska studien är utförd vid avgränsade mätperioder (2015 vid 3 tillfällen) på valda verksamheter vid samtliga stadsmissioner i Sverige. Stadsmissionerna ligger i städer som i relevanta stycken påminner om varandra, även om det finns skillnader mellan dem. Det fanns inga avgörande skillnader i resultaten mellan mättillfällena, vilket vi väljer att tolka som att situationen varit i huvudsak stabil och att metoden för att samla in resultaten är tillförlitlig.

I ovanstående framträder en bild av å ena sidan mer traditionella grupper med åtminstone viss anknytning till de offentliga hjälp- och stödsystemen (personer med långvarigt försörjningsstöd och personer som faller emellan) och som därmed kan komma i åtnjutande av sociala rättigheter, å andra sidan personer som väsentligen saknar sådan anknytning (utsatta EU-migranter och papperslösa) och som därmed får förlita sig på stöd utifrån tanken om mänskliga rättigheter. Båda dessa grupper får enligt resultaten stöd av stadsmissionerna, men delvis med olika saker: stödet till den senare gruppen förefaller vara av mer akut karaktär.

Under det senaste året har också tillkommit två inslag som underlättar det fortsatta arbetet: en databas med hjälp av vilken resultaten från fattigdomsmatrisen har tillskapats, och en internetbaserad plattform för det fortsatta arbetet har etablerats. Studien har även inspirerat ett flertal forskningsansökningar – möjliga framtida större forskningsprojekt med anknytning till frågeställningarna – vilket innebär att resultaten kan komma att få betydelse i andra sammanhang.

Bakgrund

En utgångspunkt i projektet har varit att det finns fattiga i Sverige – något som inte alla självklart håller med om. En annan utgångspunkt har varit att de svenska stadsmissionerna i större utsträckning än de allra flesta andra svenska organisationer – offentliga, privata eller frivilliga – möter de personer i samhället som är mest utsatta. De har stor erfarenhet och trovärdighet på området.

Det blir tydligt att det i huvudsak finns tre sätt på vilka fattigdom kan betraktas: det kan handla om att i absolut mening sakna nödvändiga resurser (att svälta och frysa) eller att vara sämre bemedlad än andra i sin omgivning och att därigenom hamna i ett utanförskap. Fattigdom kan också handla om någon kombination eller variant på dessa två teman. Troligen är de olika sätten att närma sig fattigdom mer eller mindre relevanta beroende på i vilket sammanhang man befinner sig: i stora delar av västvärlden handlar fattigdom om omfattande ojämlikhet snarare än om hot mot livet. Därmed blir också sätten att möta fattigdom olika – inte minst när det gäller insatser från den typ av frivilliga organisationer som diskuteras i denna text. Handlar insatser mot fattigdom om akuta, livsuppehållande åtgärder, försök till strukturell social förändring eller om att ge den enskilde stöd att förändra sin livssituation? Det finns alltså en koppling mellan förekomst och förståelse av fattigdom å ena sidan, och val av insatser å andra sidan.

Fattigdom och utsatthet - framförallt absolut sådan - har inte tillhört den officiella bilden av välfärdslandet Sverige. Fattigdom har därför inte heller setts som ett akut samhällsproblem. Tvärtom har den allmänna uppfattningen i regel varit att i vårt samhälle tas alla människor om hand, och ingen behöver oroa sig över att inte ha råd med mat eller sakna tak över huvudet.

De forskningsinsatser som i modern tid gjorts på området har i regel handlat om enskilda forskare som lyft avgränsade frågor och då i huvudsak med fokus på så kallad relativ fattigdom. Siffrorna som presenterats har dessutom varit baserade på myndigheternas statistik. Det Sveriges stadsmissioner och Ersta Sköndal nu gör är att gräva djupare och försöka ge en mer rättvisande och därtill övergripande bild av hur fattigdomen ser ut i Sverige och vad som är dess mekanismer och konsekvenser.

Vi har kunnat konstatera att det finns åtminstone två nivåer av fattigdom som ligger under den officiella definitionen, vilken oftast omfattar individer som är berättigade till ekonomiskt bistånd. I Sverige i dag finns alltså människor som lever på inkomster vilka ligger på en avsevärt lägre nivå än man tidigare trott. Det handlar om individer som fallit mellan myndighetsstolarna, om personer som i avsaknad av ett biståndsbeslut helt står utan medel, om människor vars ekonomi urholkats efter många års bidragsberoende, människor som drabbats av en livskris och förlorat allt de äger och personer med missbruksproblematik. Gruppen innefattar också utsatta EU-medborgare och papperslösa.

Det här är personer som är verkligen fattiga. Inte relativt, det vill säga fattiga i relation till det omgivande samhället, utan individer som de facto saknar det vi normalt tar för givet som mat, varma kläder och någonstans att bo.

Slutsatser

Det mest uppseendeväckande och samtidigt mest grundläggande resultatet av årets fattigdomsmätning är att den visar hur omfattande Stadsmissionernas insatser är i ett samhälle där det offentliga enligt lagen bör uppfylla människors basala ekonomiska och sociala behov. Få, om ens någon tidigare mätning har med samma tydlighet kunnat peka på hur viktiga civilsamhällets insatser de facto är när det kommer till fattigdomsbekämpning trots omfattande insatser och stora utgifter i den offentliga sektorn.

Av alla de interventioner som forskarna från Ersta Sköndal registrerat hos landets stadsmissioner gällde över hälften individer som på papperet har rätt till hjälp från det offentliga. Det kan inte beskrivas som annat än ett systemfel att den som har rätt till stöd, men svårt att navigera genom det svenska välfärdssystemet eller inte ens vet var den skall vända sig om nöden sätter in, lämnas åt sitt öde.

I korthet visar siffrorna att:

- De två stora grupperna som får stöd är personer med långvarigt försörjningsstöd (54 %) och utsatta EU-migranter (33 %).
- Den insats som är allra vanligast rör utdelning och subvention av mat (60 %).
- Insatser som rör mat till personer med långvarigt försörjningsstöd och utsatta EU-migranter utgör drygt hälften (54 %) av alla de inrapporterade insatserna.
- Det förefaller finnas vissa skillnader mellan å ena sidan de mer traditionella grupperna (personer med långvarigt försörjningsstöd och personer som faller emellan) å andra sidan de senare uppmärksammade grupperna (utsatta EU-migranter och papperslösa), där insatserna till de senare är av mer akut karaktär (mat och materiella insatser istället för integrerande och kontaktstödande verksamhet).

Vad som tycks vara på väg att ske är alltså att rollfördelningen mellan stat/kommun och civilsamhälle är på väg att förändras. Socialtjänsten hänvisar människor till Stadsmissionen, även när det kommer till sådant som tidigare varit det offentligas ansvar. Frågan är vad en sådan utveckling innebär i längden?

Sveriges Stadsmissions kartläggning lyckas på ett sätt som inte tidigare gjorts synliggöra hela den bredd av fattigdom och utsatthet som existerar i vårt land. Resultaten är nedslående. Samtidigt visar de erfarenheter som forskningsteamet lyfter från organisationernas verksamheter att lösningarna finns, även om de inte alltid är så enkla som politiken ibland vill göra gällande. Att förse den som saknar medel med mat, kläder och tak överhuvudet är viktigt och självklart. Men det är bara ett första steg om vi på allvar vill motverka den växande fattigdomen i Sverige. Grundläggande i en långsiktigt fungerande fattigdomsbekämpning är att ge människor verktyg för att lyfta sig själva ur den situation de hamnat i, att förändra beteendemönster och bygga trygghet från botten. För att kunna göra detta måste vi börja med att se verkligheten så som den ser ut och börja fundera över vad det är i välfärdsbygget som gått snett när människor inte längre kan lita på att de får sina rättigheter tillgodosedda. Vi måste förstå hur fattigdom påverkar individen, vad vi (det offentliga Sverige såväl som civilsamhället) kan göra för att milda fattigdomens effekter.

Ingen vill ha ett Sverige där människor sover på gatan eller har svårt att sätta mat på bordet till sina barn. Ingen vill ha ett Sverige där de flesta människor har allt men några ingenting. Sveriges stadsmissioner vill med hjälp av bland annat forskningsprojektet Stadens fattiga bidra till att förändra situationen. Men vad som krävs är också att politiken och myndigheterna lyssnar på vad vi har att säga och tar det på allvar. För vi ser det ingen annan ser. Att den absoluta fattigdomen finns i Sverige här och nu.

För detta dokument ansvarar Riksföreningen Sveriges Stadsmissioner.

Rapporten bygger på material och erfarenheter från det arbete Riksföreningen Sveriges Stadsmissioner utför tillsammans med forskare vid Ersta Sköndal högskola sedan 2013. Arbetet finansieras genom medel från Svenska postkodlotteriet.

Kontaktperson vid Ersta Sköndal Högskola är docent Magnus Karlsson, magnus.karlsson@esh.se och för Sveriges stadsmissioner direktor Lotta Säfstrom, lotta.safstrom@stadsmissionen.org

Bilaga

	Individer som lever på försörjningsstöd	Utsatta EU-medborgare	De som faller utanför systemet	Papperslösa	Asylsökande	Totalt
Mat, kuponger, subventionerad mat						
Materiellt stöd						
Inkluderande verksamhet						
Hjälp med myndighetskontakter						
Ekonomiskt stöd						
Totalt						

- Mat eller subvention av mat – variabeln utgår ifrån frågan "Hur många gånger subventioneras måltider eller delas mat/matkuponger ut?" I det fall kuponger räknades så skulle dessa vara låsta till mat och inte ge möjlighet till andra inköp. Subventionerade måltider räknades in, men inte måltider i verksamheter då deltagarna betalar fullt pris för maten.
  - Ekonomiskt stöd – variabeln tar sin utgångspunkt i frågan "Hur många gånger söks ekonomiskt stöd?" och uppmärksammar när ekonomiskt stöd söks från eller med hjälp av stadsmissionerna.
  - Materiellt stöd – i det här fallet utgår variabeln från frågan "Hur många gånger söks materiellt stöd?" och uppmärksammar ansökan och utdelning av till exempel kläder, hygienartiklar eller julklappar.
  - Myndighetskontakter till följd av fattigdom – variabeln tar sin utgångspunkt i att stadsmissionerna i många fall hjälper behövande att få stöd genom att stödja dem i kontakten med myndigheter och i frågan "Hur många gånger möjliggörs/assisteras en myndighetskontakt till följd av en individs fattigdom?"
  - Inkluderande verksamhet – den sista av de fem variablerna har en lite annan karaktär än de övriga, genom att den inte är inriktad mot materiellt eller ekonomiskt stöd som sätt att möta fattigdom. I stället är utgångspunkten att inkluderande verksamhet stärker personer i utsatthet att på ett bättre sätt ta sig an sin livssituation. I detta fall används frågan "Hur många besök görs i inkluderande verksamheter?"
-